

koča (710 m) - 2 uri; zelo zahtevna pot (Hudičev graben); Planinsko društvo Železničar - Celje.

2. Vipava (104 m) - Žgavska vas (203 m) - Gradišče pri Vipavi (380 m) - Gradiška Tura (793m) - 2 uri; zahtevna pot (predel pod vrhom); Planinsko društvo Vipava.

Gore Severovzhodne Slovenije

1. Žetale (296 m) - prelaz Medgore (ca. 500 m) - Donačka gora - »tretji vrh« (882 m) - 2 uri; zahtevna pot (skalni zid pod vzhodjem »tretjega vrha«); Planinsko društvo Ptuj.

PLANINSKE POSTOJANKE IN VARSTVO OKOLJA

ZAVETIŠČA SKROMNIH GORNIKOV

IGOR MAHER

Namen prvih koč - zavetišč v naših gorah je bil predvsem nudenje zavetja v nočnem času ali ob neugodnih vremenskih razmerah, ki so gornike ujele na poti. Toda sčasoma je v kočeh začel prodirati dolinski standard, želeli smo si čim več udobja, kakršnega smo bili vajeni od doma. To je pomenilo večjo porabo energije, vode, večje transportne stroške in zaradi vsega tega tudi večje negativne vplive na okolje. Teh vplivov se tedaj nismo zavedali v tolikšni meri kot danes, ko so posledice človekove prisotnosti v visokogorju dobro znane. Zato moramo udobje v naših kočah zmanjšati na stopnjo, ki nam bo omogočala preživetje v času našega obiska v gorah, istočasno pa čim manj obremenjevala gorsko okolje.

Glavni okoljevarstveni problemi, ki nastajajo v zvezi s planinskimi postojankami, so naslednji:

- vizualna motnja v prostoru,
- poraba energije ter s tem onesnaževanje zraka, tal in vode,
- poraba vode in »proizvodnja« odpadne vode,
- kopičenje trdnih odpadkov,
- hrup.

Veliki objekti lahko moteče delujejo na krajinsko podobo, čemur pa se v veliki meri lahko izognemo s pravnimi načrtovanjem, prilagajanjem lokalnim razmeram, uporabo primernih materialov.

KONCENTRACIJE ŠKODLJIVIH VPLIVOV

Planinske postojanke so porabniki energije. Stopnja vpliva na okolje je odvisna od načina pridobivanja energije. Ker priključek na javno omrežje ni vedno mogoč, predvsem v višjih legah, so postojanke večinoma vezane na lastne vire. Med temi prevladujejo dieselski in bencinski agregati, ki so dejanska in potencialna obremenitev za okolje. Pretiranemu hrupu se sicer lahko izognemo s pravilno protihrupno zaščito, težja pa je zaščita pred onesnaženjem okolja z gorivom in olji, tako med obratovanjem kot skladiščenjem. Upoštevati moramo tudi, da uporaba fosilnih goriv vse bolj prispeva tudi k nezaželenemu učinku tople grede.

Sončni kolektorji na Mindelheimski koči

Alternativni viri šele prodirajo v naš gorski svet, čeprav prvi poskusi segajo v štirideseta leta. Najprimernejša je seveda uporaba sončne energije, tako direktno (sončne celice) kot posredno prek ogrevanja vode (sončni kolektorji). Izkoriščanje energije vetra je v gorah, kjer se zračni tokovi zgoščujejo, s fizikalnega stališča ugodno; problematičen je le hrup, ki pri tem nastaja, in krajinska podoba vetrnega generatorja. Tudi izkoriščanje vodne energije (male hidroelektrarne) ima kot velik poseg v prostor svoje pomanjkljivosti. Najpomembnejši dejavnik pri energetski oskrbi postojank pa je racionalna raba energije. Na tem področju so verjetno največje rezerve.

Planinske postojanke so porabnik vode in istočasno proizvajalec odpadnih voda. Količina slednjih je odvisna predvsem od udobja, ki si ga v koči privoščimo (WC, tuš, pranje). Na visokogorskem kraškem svetu, ki ga je pri nas precej, je še posebno pomembno primerno čiščenje odpadnih voda, za kar je še vedno zelo skromno poskrbljeno. Odpadne vode vse prepogosto odteka po še ne povsem raziskanih podzemnih poteh, ki se končajo v dolinskih izvirih.

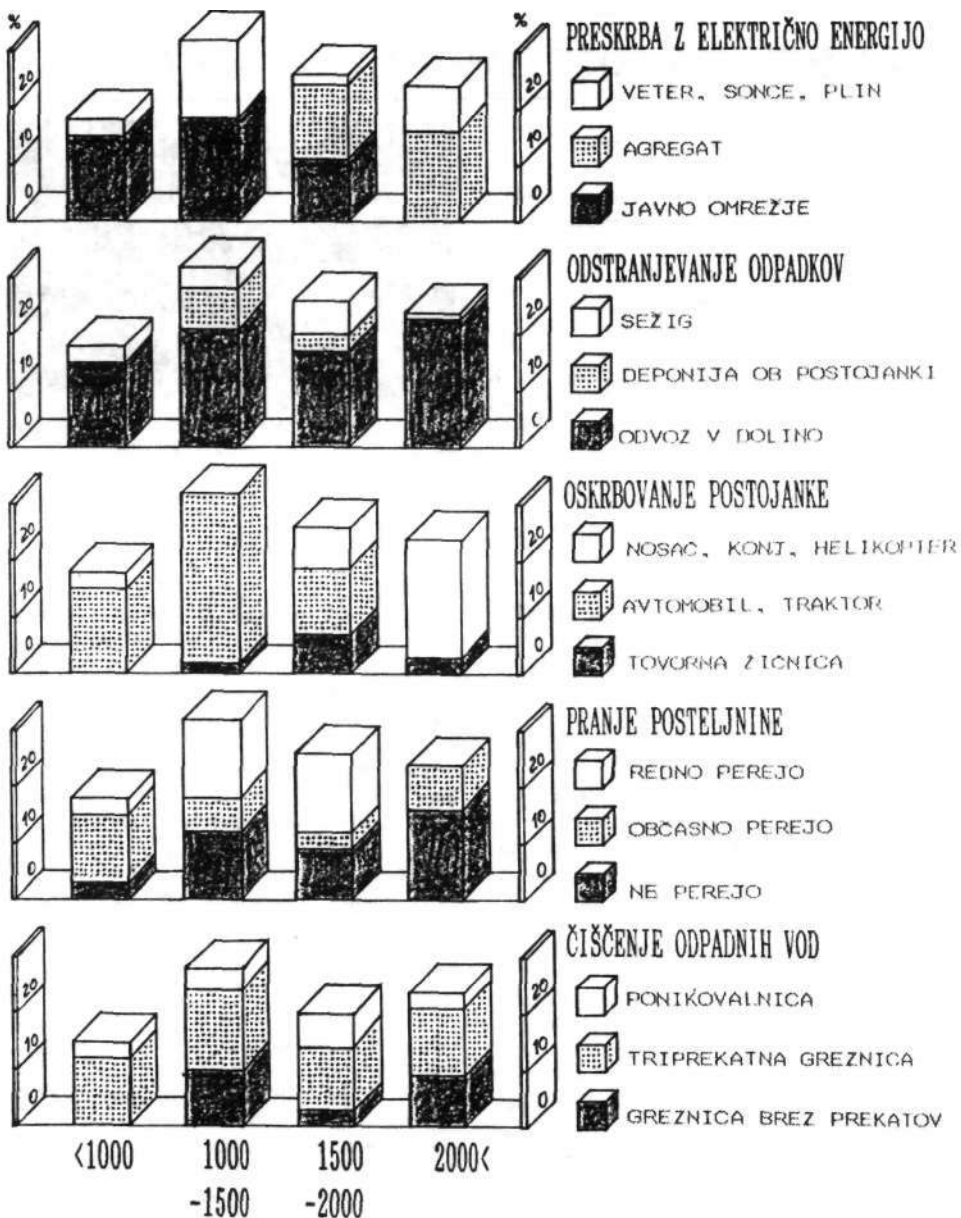
Planinske postojanke so mesto kopičenja trdnih odpadkov, tako »domaćih« kot tistih, ki jih prinesejo obiskovalci. Najprimernejša rešitev je zmanjšanje količine odpadkov, sortiranje, delna

predelava (kompostiranje) in transport na dolinske deponije.

NEMŠKI ZGLED

Najprej si oglejmo, kako probleme rešujejo drugod v Alpah, kjer so se prej začeli zavedati vplivov, ki jih ima gornišтво na gorsko okolje.

Nemška planinska organizacija (DAV) kot primer koč, kjer je dobro poskrbljeno za okoljevarstvena načela, navaja Mindelheimersko kočo v Allgauskih Alpah. V koči, za katero že 13 let skrbi oskrbnik **Jochen Krupinski**, so se odpovedali vsej nepotrebni embalaži, na primer maslu, marmeladi, skuti v majhnih paketih, pijači v tetrapaku ali pločevinkah. Teh izdelkov

Okoljevarstvena analiza planinskih postojank v TNP po višinskih kategorijah

v enkratni embalaži tudi ne prodajajo in s tem zmanjšujejo količine smeti, ki bi jih obiskovalci kasneje odvrgli na gorskih poteh. Izogibajo se pripravljene hrani, vse pripravljajo sveže. Seveda to zahteva več priprav, vendar istočasno to pomeni manj odpadkov. Pivo točijo izključno iz sodov, prav tako mineralno vodo, osvežilne pijače in vino. Da so to dosegli, je bilo precej ovir, predvsem pri proizvodnjah pijač. Vendar so vztrajali pri svoji zahtevi (»Ali nam boste dostavljali pijačo v sodih ali pa je sploh ne boste!«). Dobavitelji so seveda popustili, kajti koči s 6000 prenočitvami in 15000 dnevnimi gosti letno se niso hoteli odpovedati.

Skrbijo tudi za ločevanje odpadkov ter njihovo ponovno uporabo (kompostiranje, gojenje prašičev). S tem se zmanjša količina smeti, ki jih morajo transportirati v dolino. Nekoč so napolnili šest polnih vreč smeti dnevno, dandanes pa le eno tedensko. Seveda se to nanaša le na smeti, ki jih »pridelajo« v koči. - Ostaja pa problem smeti, ki jih prinesejo obiskovalci. Kljub prošnji in splošno sprejetemu načelu, da naj bi jih odnesli nazaj v dolino, jih še vedno precej ostane v koči. Po njihovih izkušnjah je takih smeti 12-krat več kot »domačih«.

Že davno so se odpovedali uporabi posteljnine in s tem zmanjšali količino odpadne vode. Obiskovalci spijo v svojih spalnih vrečah, ki jih prinesejo s seboj ali pa jih kupijo v koči. Prodali so že prek 1500 bombažnih spalnih vreč.

Nekoč so energetske potrebe reševali z dieselskim agregatom, vendar so se kmalu začeli

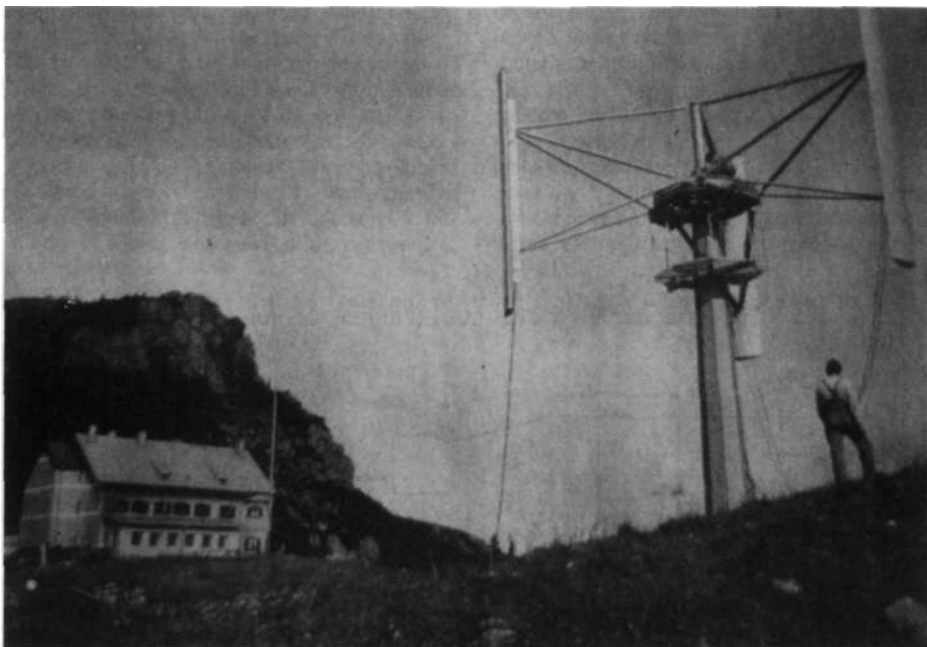
pojavljati pomisleki: hrup, onesnažen zrak, predvsem pa stalna nevarnost za vodne vire ob transportu in skladiščenju goriva. Od leta 1990 agregat uporabljajo samo še za pogon tovarne žičnice in kot rezervni vir. Glavni vir energije pa je postalo sonce, ki daje najčistejšo in najvarnejšo energijo. Na strehi imajo sončne kolektorje, kjer se voda segreje tudi na 40 °C in jo tako lahko uporabljajo še tri dni kasneje. Za dodatno ogrevanje v kuhinji uporabljajo plin. Segrevanje vode v bojlerjih je nekoč porabilo polovico z agregatom pridobljene energije. Topla voda je na voljo samo v kuhinji, za umivanje je le hladna. Njihovo geslo je: »Kdor ne pristaja na tako ugodje, naj prenočuje v dolini!«

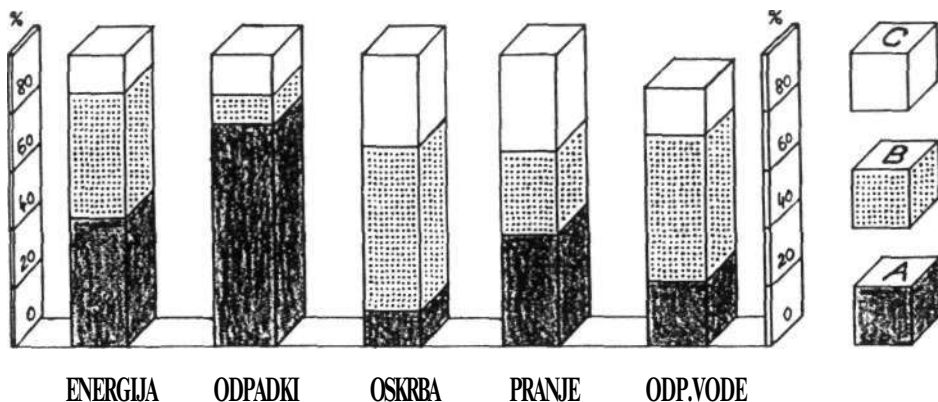
Poleg kolektorjev imajo na strehi tudi silicijeve celice (54 m²), ki tudi pri oblačnem vremenu dajejo 1 kW, ob jasnem pa celo do 5kW energije, ki jo shranjujejo v baterijah.

Zanimiva je tudi kočna Rotwand v bavarskem predgorju. Od leta 1990 imajo novo energetsko oskrbo. Gre za tako imenovani »hibridni sistem«, kombinirano uporabo dieselskega agregata, sončnih celic in vetrnega generatorja (z nenavadno izvedbo vetrnice).

Veliko skrb namenjajo čiščenju odpadnih voda. Avstrijska planinska organizacija je v sodelovanju z nemško naročila analizo učinkovitosti čiščenja odpadnih voda v svojih planinskih postojankah. Ugotovili so, da enotnega recepta glede čiščenja ni, potrebno se je prilagajati lokalnim razmeram in zahtevam. Za alpske predele se je dokaj izkazal sistem čiščenja s precejalnikom, to je biološko čiščenje po prejšnjem mehanskem čiščenju v greznici.

Nenavaden vetrni generator pred kočjo Rotwand

Okoljevarstvena analiza planinskih postojank v TNP

INFORMATIVNA STATISTIKA

Stanje v naših planinskih postojankah ni tako ugodno kot v opisanih primerih. Za prikaz stanja sem uporabil podatke analize planinskih postojank v TNP (v okviru katerega leži velik del postojank v Julijskih Alpah), ki so jo opravili delavci parka v lanski sezoni (Šolar 1992), dopolnjeni pa so s podatki ankete o ekološkem stanju postojank iz decembra 1990 (Sbrizaj 1991). Zajeti so podatki za 34 postojank (upoštevana ni Erjavčeva kočna na Vršiču, ki je v gradnji). Posebej je narejena analiza za posamezne višinske kategorije.

Pri energetske oskrbi lahko ugotovimo, da je skoraj polovica (43 %) postojank še vedno vezanih na dieselski ali bencinski agregat, izredno skromen pa je delež alternativnih virov: sonca, vetra, plina (13%). Predvsem nižje ležeče postojanke so prikjučene na javno omrežje.

Več kot tri četrtine postojank rešuje problem odpadkov z odvozom v dolino oziroma v območja zunaj parka, v 14% primerov problem rešujejo s sežigom, v 10% primerov pa je ob postojanki urejena deponija. Predvsem slednje pa v gorskem svetu ne pride v poštev, razen

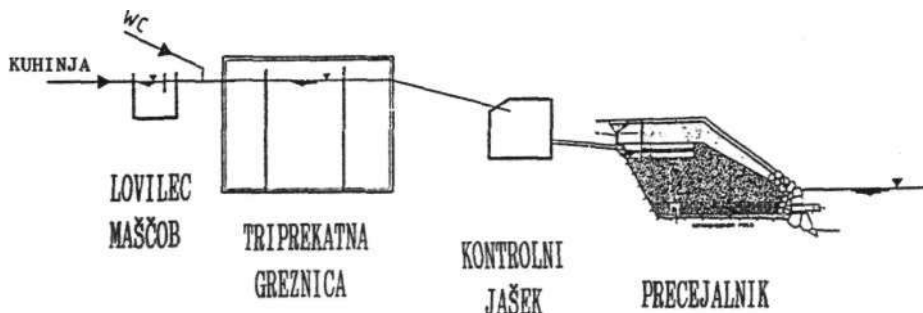
če gre za sortirane, predelane odpadke, kar pa še ni praksa.

Glede oskrbovanja so postojanke v veliki meri (57 %) vezane na cestni transport, katerega delež pa z višino, razumljivo, upada na račun transporta z nosači, konji in helikopterjem. Cestni dovoz pa na žalost pomeni tudi obremenjenost z motornim prometom, kajti učinkovita zapora cest je le redka. Pri tem postojanke izgublajo svoj osnovni pomen.

V tretjini (32%) postojank še vedno redno perejo posteljino. Razveseljivo je le, da to v najvišje ležečih postojankah počno le občasno (?). Na žalost je v kategoriji med 1500 in 2000 metri delež pranja še izredno visok. Upam, da bo že letošnja sezona na tem področju prinesla večji napredek, predvsem na račun večje uporabe spalnih vreč.

Za rešitev vseh teh problemov se bomo morali potruditi prav vsi, od Planinske zveze, društev, oskrbnikov in osebja v postojankah do obiskovalcev. Pri gospodarski komisiji PZS so se že zavedli, da politika novogradenj, večanja zmogljivosti postojank ter večanje udobja in ponudbe vodi v ekološko katastrofo. Že v lanskem letu so na posvetu o varovanju okolja v gorah

SKICA ČISTILNE NAPRAVE PRI KOČI FRANZA SENNA (TIROLSKA)

pripravili osnovne smernice za okoljevarno obratovanje postojank, predvsem glede energetske oskrbe (**Duhovnik** 1991), čiščenja odpadnih voda (**Kratnar** 1991) in ravnanja z odpadki (**Bizjak** 1991). Osnovno pa je varčevanje z energijo in vodo.

ZMANJŠANJE UDOBJA

V lanske sezoni so v nekaterih postojankah že začeli tako imenovano »ekološko sanacijo« (iz-

raz ni najbolj primeren), pri mnogih pa se bo to zgodilo v letošnji sezoni, če bodo upoštevali plane za to leto. V okviru te sanacije so predvideni najrazličnejši ukrepi, ki bi prispevali k zmanjšanju obremenitve gorskega okolja:

- namestitve sončnih celic in kolektorjev (npr. na Korošici, Kredarici, Planini pri Jezeru, Češki koči, na Kališču in Kriški gori, na Prehodavcih...);
- ureditev prostora za agregat s protihrupno

OKOLJEVARSTVENA ANALIZA PLANINSKIH POSTOJANK V TNP

Postojanka	I	II	III	IV	V	NV
Dom Z. Jelinčiča Črna prst	B	A	A	B	A	1844
Koča na planini Razor	B	A	B	A	—	1317
Zavetišče na pl. Kuhinja	A	A	B	A	A	1012
Gomiščkovo zav. na Krnu	C	A	C	A	A	2200
Koča pri Krnskih jezerih	B	A	BA	C	B	1385
Dom dr. K. Juga v Lepeni	A	A	B	B	B	633
Koča na Mangrskem sedlu	B	A	B	C	C	1980
Zavetišče pod Špičkom	C	A	C	A	A	2050
Koča pri izviru Soče	A	A	B	C	BC	876
Tičarjev dom na Vršiču	A	A	B	A	BC	1680
Erjavčeva koča na Vršiču	—	—	—	—	—	1515
Poštarska koča na Vršiču	A	A	B	A	—	1725
Koča na Gozdu	A	A	B	B	A	1226
Mihov dom	A	A	B	C	B	1150
Koča v Krnici	A	B	B	C	A	1238
Dom v Tamarju	A	AC	B	A	AB	1108
Lipovčeva koča v Martuljku	C	C	C	B	—	930
Pogačnikov dom na Kr. podih	B	A	A	A	C	2052
Aljažev dom v Vratih	B	A	B	B	B	1015
Kovinarska koča v Krmi	A	A	B	B	B	892
Dom Valentina Staniča	B	A	C	B	B	2332
Triglavski dom Kredarica	BC	A	C	A	B	2515
Dom Planika pod Triglavom	B	A	C	B	B	2408
Tržaška koča na Doliču	B	A	C	B	B	2151
Vodnikov dom Velo polje	B	BC	C	C	—	1817
Zasavska koča Prehodavci	BC	AC	C	A	A	2071
Koča pri Triglavskih jezerih	B	AC	C	C	B	1683
Dom na Komni	A	A	A	C	B	1520
Koča pod Bogatinom	A	CB	AC	C	B	1513
Koča pri Savici	A	A	B	B	B	650
Koča na Pl. pri jezeru	B	AC	B	C	B	1450
Kosijev dom na Vogarju	B	B	B	A	C	1050
Koča na Vojah	A	A	B	A	BC	689
Koča na Uskovnici	A	ABC	B	C	BC	1138
Blejska koča na Lipanci	BC	AC	B	A	BC	1633

Legenda:

I. Preskrba z električno energijo
 A – priključek na javno omrežje
 B – diesel ali bencinski agregat
 C – plin, veter, sončne celice
 II. Odstranjevanje odpadkov
 A – odvoz v dolino
 B – urejena deponija ob postojanki

C – sežiganje
 III. Oskrbovanje postojanke
 A – tovorna žičnica
 B – avtomobil, traktor
 C – nosač, konj, helikopter
 IV. Pranje posteljnine
 A – ne perejo

B – občasno perejo
 C – stalno perejo
 V. Čiščenje odpadnih vod
 A – greznica brez prekatov
 B – triprekatna greznica
 C – ponikovalnica
 NV = nadmorska višina (m)

zaščito in lovci odpadnih tekočin (Okrešelj, Kriška gora...);

- toplotna izolacija objektov;
- izgradnja suhih stranišč in izboljšava greznic (Planika, Staničev dom, Prehodavci, Kriški podi...);
- stiskalnica za odpadke (Češka koča).

Predvsem pa je treba čimprej spremeniti naš pogled na planinske postojanke. To ne smejo biti centri dolinskih navad in udobja v gorskem svetu. Zavedati se moramo, da prav te navade in to udobje pomagajo uničevati naše gore. Za ceno ohranjenega, zdravega okolja bomo morali pristati na zmanjšanje udobja in se vrniti k izvirnim načelom gorništvu, ki bodo upoštevala tudi odnos med človekom in naravo.

Zmanjšanje udobja pomeni:

- zmanjšanje ponudbe hrane in pijače na najosnovnejše, pri čemer se zmanjšajo problemi transporta, preskrbe z vodo in energijo;
- zmanjšanje ponudbe potrošnih dobrin, predvsem izdelkov v enkratni embalaži;
- zmanjšanje bivalnega udobja zaradi varčevanja z energijo in vodo (pri ogrevanju, osvetlitvi in spanju);
- zmanjšanje količine odpadnih voda na račun varčevanja v sanitarijah, pri umivanju, uporabe razgradljivih čistilnih sredstev in ukinitve pranja posteljnine in perila;

• zmanjšanje količine odpadkov na račun sortiranja in predelave ter manjše uporabe izdelkov v enkratni embalaži.

KOČE BREZ ODPADKOV

Obiskovalci bomo največ prispevali k večji okoljevarni podobi naših planinskih postojank, če se bomo čimprej začeli prilagajati pogojem zmanjšane udobja in se pri tem zavedali, kakšne koristi ima od tega gorsko okolje. Največ, kar poleg tega lahko storimo, je to, da pravilno poskrbimo za odpadke, ki smo jih »pridelali« sami. To ne pomeni, da jih pustimo v koči, temveč da jih odnesemo s seboj v dolino. Izogibamo se hrane in pijače v enkratni embalaži, ki v vsakem primeru - ne samo v gorah - obremenjujejo naše okolje. Spanje v lahkih spalnih vrečah, ki jih bomo prinesli s seboj ali kupili v postojanki, bo moralo čimprej postati stalna in obvezna praksa. Brez spalne vreče naj prenočevanje ne bi bilo možno. Planinske postojanke bodo na ta način ponovno postale gorska zavetišča, ki bodo gorniku omogočala preživetje v neugodnih razmerah noči ali slabega vremena, mu pri tem nudila zadovoljevanje osnovnih potreb in istočasno zadovoljstvo ob misli, da s svojim ravnanjem po najboljših močeh prispeva k ohranitvi naravnega okolja.

ARHIV SLOVENIJE GOTOVO HRANI DOKAZE O DELU SPD IN PZS

DOKUMENTI ZA ZGODOVINO

FRANC JEŽOVNIK

Izšla je knjiga **Mateje Juraj** »Republiški svet Zveze sindikatov Slovenije s predhodniki«. V knjigi so navedeni dokumenti iz Arhiva Slovenije. Pri listanju po knjigi najdemo tudi dokumente, ki osvetljujejo delo planinske organizacije.

Tako v škatli 67 najdemo dokument, v katerem vodja fizikalnega oddelka pri sindikatih **Vlado Žorž** predlaga za nagrade 15 najboljših telovadnih društev. Med drugimi 30. novembra 1948 predlaga za nagradi tudi Planinsko društvo Radovljica in Planinsko društvo Gorje pri Bledu. V utemeljitvi piše, da društvi zajemata največ članov, njuno delo je kvalitetno, članstvo pa izvira predvsem iz delavskih vrst.

V škatli 118 najdemo dokumente (poročila) Glavnega odbora PZS iz leta 1949. Iz dokumentov razberemo, da je Zveza sindikatov Slovenije, Glavni odbor za Slovenijo, oddelek za fizikulturo, posameznim društvom dodelil kredit oziroma dotacijo (v dokumentih sta uporabljena oba izraza). Glavni odbor v posameznih dopisih poroča, kako so bila porabljena ta sredstva.

Za obnovo in opremo planinskih postojank je bilo dodeljeno 730000 dinarjev.

Dokumenta sindikata z dne 10. 5. 1949 o dodelitvi sredstev nisem našel, iz druge dokumentacije pa sem ugotovil, da so ta sredstva dobila naslednja PD: Ilirska Bistrica 35000 dinarjev, Postojna 160000, Trbovlje 220000, Idrija 100000, Zagorje 150000, Ajdovščina 25000, Vipava 20000 in Prevalje 20000 dinarjev.

KREDIT ZA KOČO

Planinsko društvo Trbovlje je prijavilo vojno škodo v višini 403164 dinarjev. Mimogrede: celotna vojna škoda na nepremičninah, inventarju, odvzeti gotovini, izgubi dohodkov in oskrbe, na planinskih poteh in markacijah, na obrestih je bila po podatkih Slovenskega planinskega društva ocenjena na 37326254 dinarjev (Planinski zbornik 1945). Med drugim je bila požgana Hausenbichlerjeva koča na Mrzlici, last Trboveljske podružnice. Dokument žandarmerijske postaje Prebold z dne 8. VII. 1942 navaja, da je prišlo 6. VII. 1942 k planinski koči